Q. B. V.

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE REGIO AC DOMINO
DN. FRIDERICO AVGVSTO
ELECT. SAX. HEREDE
DISSERTATIONEM SOLENNEM
DE

ERRORE DIAETAE IN POTV

PRAESIDE
D. IO. GOTHOFREDO BERGERO
ARCHIATRO REGIO, COLLEG. MED. SENIORE
ET PROF. PRIM.

PRO LICENTIA
IMPETRANDI SVMMOS IN ARTE SALVTARI
HONORES
P. P.
IOANNES RVGENVVALD
GVSTROV. MEGAPOL.
A. D. XIII. IVL. cIↄ Iↄcc IX.
IN AVDITORIO MAIORI
HORIS ANTE ET POST MERIDIEM CONSVETIS.

EDITIO SECVNDA.

VITEMBERGAE, PRELO VIDVAE GERDESIANAE. 1718.

DE
ERRORE DIAETAE
IN
POTU
DISSERTATIO SOLENNIS

I.

SAtis quidem intelligentes ſciunt, multorum originem morborum iis ſæpe rebus naſci, quibus cum ſanitatem cuſtodiri, morbosque averti opinemur, ita paulatim aſſueſcimus, ut mala conſuetudine decepti, nec lædi nos ſentientes, multa nobis mala, & maturam ſenectutem, mortemque ipſam conſciſcamus. Harum in numero rerum pauci animadvertunt, illum eſſe admodum vulgarem in diæta errorem, quo potus inter prandendum cœnandumve prodeſſe creditur,

tur,

tur, ſitim non ſedans, ſed excedens, & cibum longe multumque ſuperans, ita ut, cum is unius eſt libræ, hic plurium eſſe ſoleat librarum. Quam tamen ſanitatis corruptelam hoc minus ferendam eſſe cenſemus, quo magis ea non modo vulgus, & quorum membra agitatione corporis recaleſcunt, ſed etiam eruditos ac ſapientes, & qui vitam agunt ſedentariam, ita duci videmus, ut eam victus rationem, tanquam vitæ & valetudinis cuſtodem, laudent, aliisque obſervandam proponant. Cum enim vita omnis in humido conſiſtat, & vivere noſtrum ſit ſicceſcere, potu paulo largiore pugnandum eſſe, volunt, adverſus ſiccitatem, & cuſtodiendum ac inſtaurandum vitale humidum. At, quod illorum pace dixerim, non mediocriter offendunt, neque vim naturæ & leges conſervandæ ſanitatis ac modum perſpiciunt, quibus ſic perſuaſum eſt. Quod ut appareat, videamus primo, quid potus ad ſuſtentationem vitæ conferat, ex quo deinde, quantum eius capiendum ſit, quidque is paulo uberior boni malive, afferat, facile conſtabit.

II.

PRincipio illud, opinor, unicuique patet, qui modo aliquam ſui notitiam habet, eodem motu

tu cordis atque circuitu ſanguinis, quo vivimus & valemus, vitam effluere, niſi in ejus locum, quod iſtius vigore motus perpetuo e corpore effluit & decedit, novus opportune ſuccus ſuccedat, & eundem, quo vita fugatur, motum ſervet ac reficiat. Conſtat etiam, ſuccum hunc ex cibo confici, tritu oris, ventriculi & inteſtinorum, ac miniſterio ſalivæ & humorum reliquorum, in illum alimentorum canalem corrivantium, ita conciſo, commolito & ſoluto, ut iuſtum idoneumque acquirat liquorem, qui per vias lacteas ad cor permanare, & pulſu huius per pulmones vaſaque cuncta in omnia membra tribui, ac irrigare corpus univerſum & vegetare,atque abire in ſanguinem & ſuccos, alendo, gignendo, ſentiendo, movendoque utiles, poſſit. His nihil opus eſt addi aerem in pulmonibus, cum quicquid eius in ſanguine ineſt, id omne cum iſto, quo alimur, ſucco adducatur, neque ſit neceſſe, ut eius pars aeris, qui ſpiritu in pulmones ducitur, venis horum concipiatur, ad interiorum, quæ hucusque placuit, ſanguinis partium agitationem: quam quippe ab ipſo vitali ſanguinis circuitu pendere, iudicabimus, ſi recte naturam ſanguinis & mechanicam viſcerum & vaſorum virtutem æſtimaverimus. Ad ſuſtentandam vero fluxam

hanc & momentaneam vitam cibo pariter potuque opus esse, is nobis inditus indigentiæ sensus, quem famem ac sitim, & uno appetitus nomine appellamus, nos admonet, quo, si ex naturæ ordine omnia fiant, desiderium capiendi primo cibi, mox deinde potus, in nobis excitatur, ut, quod vel siccioris, vel humidioris substantiæ dissipatione amissum periit, hoc uno victus tempore introductum instauratumque restituatur.

III.

AC ideo primum quidem cibum, cunctis animantibus, quæ viviparorum numero continentur, communem, diuina sapientia potabilem esse, & uno lacte contineri, voluit, quo non solum lactens in gremio matris puer, sed &, quisquis exit in lucem, iussus est contentus esse, dum, eo deficiente alimento, dediscere naturam, & cibo potuique assuescere alii discat. Vt vero cibus initio rerum, in illa scilicet innocenti orbis infantia, simplex admodum fuit ex fructibus, quos ferebat terra, &, ut mater, suppeditabat: ita vix alius quisquam, a-qua simplici, vel præsentior, vel salubrior, potus extitit, quo proinde contenti victu, priscis temporibus homines, quia non plus, quam natura po-

stula-

ſtulabat, intra corpus ducebant, & ſobriam valde degebant vitam, eandem diutiſſime integram ac incorruptam produxerunt, raroque morbis, at longo plerique ſenio confecti, obierunt. Sed cum vini uſus accederet, abuſus etiam potus acceſſit, nec ita diu durauit, id quod *Diodorus lib.* 1. *cap. LXX.* Aegyptiis in more poſitum fuiſſe, ſcribit, ut ſimplici uterentur nutrimento, certamque menſuram vini biberent, quæ neque ad ebrietatem faceret, neque ad repletionem. Nam fallit voluptas præter opinionem, & titillans linguam & palatum, caloremque ciens, potio ſitim non levat & reſtringuit, ſed accendit, efficitque adeo, ut multo liberalius hauriatur, quam, quæ ad neceſſitatem biberetur, aqua. Quo deinde factum eſt, ut quem natura nobis ſaluberrimum ad potum ſimplicem aquæ liquorem dedit, gentes & nationes aliæ poſt alias faſtidirent, & vel cum vino commutarent, vel miſcerent tamen, aut, ubi vinum minus ſuppeteret, vini vicarias potiones arte ac fermentationis miniſterio conficerent; adeo, ut vix ullus hodie, id quod mireris, paulo moratior populus ſit, quin carius & pretioſius bibere concupiſcat, aquæve laticem, per ſe ſalutarem, frugibus & fructibus variis, rebusque aliis, quibus gulam irritet, ſitimque

que moveat, & cerebrum tentet, mentemque ipſam feriat, inficiendi & adulterandi novas quotidie artes quærat, & veteribus addat, quarum non paucas *Io. Henr. Meibomius* prodidit in *Comm. de Cereviſ. vet. & potibus ac ebrimain. extra vinum aliis*, qui legi meretur.

IV.

HVius modi igitur potuum generibus cum per ſe quivis facile indulgeat, nec ſere ſit, qui hic vel modum teneat, vel monitore egeat Medico: mireris merito, potum zythi in quovis victu largiorem, ad vitam bene agendam ac tuendam valetudinem, præcipi, eamque opinionem multorum animis tam penitus inſitam eſſe, & quotidie creſcere, ut vix evelli ex iis poſſit, &, ſi aliquod, in doctis præcipue, ac vitam ſedentariam agentibus, ſymptoma hypochondriacum ingruat, id, niſi quis ultra menſuram potet, parciori illico potui tribuatur, nec fere magis commodum illius remedium putetur, qnam liberalior zythi in victu potatio. Quem quidem errorem non difficulter cognoſcemus, ſi hos eſſe uſus potionis intellexerimus, ut organa ſitis, os, lingua & fauces, cum via cibali idoneo humore perluantur, eoque cibus ſolidus &

aridus,

aridus, in ore manſus ac emollitus, iuſta proportione in ventriculo diluatur, & liqueſcat facilius, atque ad ſangvinem deferatur, &, quod deperditum humidioris ſubſtantiæ fuerat, ac evehendis ſalium terræque ramentis, & uſibus ſervit aliis, corpori reddatur. Hinc enim perſpicuum eſt, tantum potionis adhibendum eſſe, quantum ſedandæ ſiti ſatis eſt, quo humor aqueus reficiatur in corpore, non ultra modum cumuletur atque adaugeatur. Apparet etiam, pro ipſius ratione cibi ſumendum eſſe potum, cum ſuam quisque cibus humoris partem habeat, eamque nonnulli tantam, ut ſufficere non minus potioni poſſint, ac ſæpe fames una ſitisque ex iisdem mitigetur, ac expleatur interdum, uti ſunt omnia iurulenta, &, quæ liquidorum ſpecie ſumuntur, alimenta, itemque ex arboreis fructibus plerique, quibus comeſtis, multi ſæpenumero nullum ulterius potum requirant, nimirum ſedata ex iis, cum fame pariter ſiti. Qua ratione reperias, qui, cum iuſculis & cibis elixis vires reficiant, omnino nihil bibant plures dies, & tamen bene valeant, neque ſitiant. Quodſi minus inſit in cibo ſucci, quam ut ſatis eſſe poſſit utrique, quærendum eſſe, patet, ex potione utilem ac neceſſarium corpori humorem.

V.

NAm ideo natura ſitim nobis indidit, ne potum negligeremus, ſed ut eadem admoniti, eius penuriam humoris mature reficeremus, ſine quo neque circuitus ſanguinis, neque ſecretiones derivationesque ſuccorum conſiſtere poſſunt. Nimirum quisquis ſanguinem, ſive in arteriis, ſive in venis contentum, contemplabitur, facile ſibi perſuadebit, eum, præter aerem, tribus potiſſimum partibus conſtare, videlicet aqua, micis imbuta ſalium, ac gelatina, utraque limpida, quas coniunctim ſerum & lympham appellamus, & intertextis huic, eaque irretitis globulis pinguibus, pellucidis, ſubluteis, atque purpureis, qui colorem ſanguini nomenque largiuntur. Has enim confuſas permixtasque ſanguinis partes non cogitatione modo diſtinguere, ſed oculis quoque licet internoſcere, quando ſanguis, ex vaſis emiſſus, in illas diſſimiles partes mox ſua ſponte diffluit in vaſe, quo excipitur, poſtquam ceſſavit conceptus per circuitum impetus, & ſingulæ partes in loca feruntur, quæ ſuis gravitatibus conveniunt. Atque id quidem clarius vulgari hoc contritoque apparet experimen-

mento, quo ſanguis, ex ſecta vena in aquam tepidam miſſus, partim in eius molem concedit, eamque adauget, partim vero ſuarum nexu & cohæſione partium gelatinoſarum coactus, in grumos & lentorem quendam, albumini ovorum ſimilem, & agitatione in fibras, lanæ inſtar carptæ implicatas, & reticulatam membranoſamque compagem concreſcit, innatantibus aquæ rubentibus globulis, unde ſanguineus in eo color oritur. Quodſi harum inter ſe partium comparatio fiat, aqueam ad reliquas ſe fere habere, ut tria ad unum, comperiemus. Id ſi minus experimentis conſtaret, de quibus legi merentur *Boyle*, *tr. de nat. ſangv. hum.* & *Gvlielminus*, *Exercit. de ſangv. nat. & conſtit.* ipſa nobis ratio ſuggereret. Cum enim aqua vehiculum ſit partium ſangvinis ceterarum, quæ craſſiores & minus mobiles atque concretionis capaces, nec unius omnes ponderis ſunt, his omnino copioſior eſſe debet, quo tota ſangvinis maſſa ad fluxionem apta ſit, atque a corde in omne corpus diſtribui, per canales vaſorum ductusque admodum multos, in cunctas partes corporis pertinentes, & ſuccos largiri varios, roreque ſuo rigare ſalubriter fibras vaſaque membrorum minima, ac demum emittere

micas salium, & ramenta terrea atque sulphurea possit. Sin aquæ minor copia in sangvine foret, quam quæ commode capere & vehere partes crassiores & consistentes possit, minus ille fluidus, & circuitioni derivationique idoneus existeret. Vt vero aqua ceteras sangvinis partes superat aptasque reddit, ut solo motu cordis & pulmonum atque arteriarum dividi ac tribui per corpus possint: sic ita his involvitur ac irretitur, ut utriusque generis partes ad iustam sangvinis crasin constituendam, ac comparandum liquorem, ad circulum orbemque in corpore conficiendum, eoque præstanda omnia vitæ munia accommodatum, ipsius sapienti naturæ instituto, conspirare videantur. Ex quo facile quivis intelligit, non minus copiam & ubertatem, quam inopiam, aquæ in sangvine noxiam esse, eamque illius vim, quæ ceterarum complexu partium recipi & coerceri nequeat, crasi humorum æque ac motui, totiusque vigori corporis non uno modo officere.

VI.

IAm vero cum exploratum sit, ad custodiendam sangvinis crasin eam humoris aquei copiam,

am, quæ neque deficiat, neque abundet, requiri, eamque, si minus ex cibo suppetat, a potu petendam esse: id quidem in promtu erit ostendere, quod pridem *Sanctorius* prudenter annotatum reliquit in *Med. Stat. S. III. Aph. LXIIX, potationem hisce seculis in temperatis quoque improportionatam esse, cum cibus illorum soleat esse duodecim unciarum circiter, potus quadraginta, & ultra.* Hac enim, & maiore, mensura potum & svaderi, & capi etiam, res apud nos quidem nota satis est ac pervulgata. Cumque non minus constet, nos libenter iusculis refici, & carnibus elixis atque aliis huiusmodi cibis uti, qui vel suo, vel alieno madidi humore, succum fundant aquosiorem, &, relictis alvo fæcibus, ad sangvinem mittant: nullo, patet, labore opus esse ad demonstrandam sententiæ, quam ex Sanctorio laudavimus, veritatem. Nam si eam aquæ partem, quæ secreta a iusculis, & carnibus, cibisque reliquis, permanat ad cor, cum ista potus quantitate coniungamus, & utramque cum parte chyli altera & concretionis capace, quæ gelatinam lymphæ & globulos sangvinis præbet, conferamus: hanc ad illam se habere, ut unum ad octo & ultra, ac plerunque decies ab ea superari de-

prehendemus, quod quemadmodum ad tuendam vitæ incolumitatem conducat, nunc disquirendum erit.

VII.

SEd priusquam ea de re dicamus, diſpiciamus tantiſper, quid ea potus copia in primis viis, quæ ſunt ſedes & fundamentum conſtituendæ valetudinis, valeat. Hic illud certum habeo, quod ſupra indicavi, cibos in canale alimentorum & attritione ſimul & diſſolutione confici, ope motus maxillæ inferioris, ventriculi & inteſtinorum, ac miniſterio perſpirationis & ſuccorum, qui ubique in illo canale, ab ipſo aditu oris ad ultima usque inteſtina, ciborum maſſæ admiſcentur. Ex quo ſane liquet, pro ratione conſtitutionis corporis, & ciborum, maiorem minoremve potus menſuram ad eosdem diluendos requiri, & tantum abeſſe, ut, quæ multorum eſt opinio, illa potus moles ad promovendam ciborum confectionem utilis ac neceſſaria, ut ea potius illi corporis actioni quam maxime inimica & noxia ſit cenſenda. Nam ſi ea ſalivæ & ſuccorum ceterorum, qui ex ſangvine ad ventriculum & inteſtina derivantur, vis & copia cum illo humore,

qui

qui ex cibariis iurulentis, & alimentis ſuccoſis ac humidis aliis accedit, coniungatur, macerandis quidem, diſſolvendisque, ac eliquandis, alimentis ipſis per ſe fluidis vix novam ullam humiditatem, & parum adeo potus opus eſſe, putabimus. Præſertim, ſi recogitemus, ab illa cibis circumfuſa, copioſa potus materia non minus impreſſionem illius & attritum, cibis adhibendum, quam vim ſalivæ & perſpirationis interioris diſſolventem, debilitari & elidi, ac ſubſidentibus liquidis, utpote gravioribus, in eisque fluctuantibus ſolidis, ſatis exactam alimentorum diviſionem fieri haud poſſe, ſed partem potus, pyloro proximam, una cum innatante cibo, crudo æque ac cocto confectoque, per laxati illius ianitoris hiatum evehi præpropere, partem vero, cum portione cibi reliqua in ventriculo longius hærentem, robur eius & tonum paulatim ſolvere ac enervare, & varias ſubire corruptelas, atque pro aſſumtorum varietate cruditates varias relinquere. Non poteſt enim non copioſa adeo, & ventriculum plus æquo replens ac dilatans, humiditas tonum tunicarum eius, tum anguſtum alias fibroſumque pylori annulum, ſenſim laxare & exolvere, imbecillitatemque producere, quo minus deinde ven-

tri-

triculus contrahere ſeſe, & complecti cibos, munusque implere recte ſuum poſſit. Vnde non ſolum inter edendum, cum multa potio affatim ingurgitatur, plane parata eſſe fluctuatio, certiſſimus immodicæ potionis, & languentis mucoſis aquoſisve ſordibus ventriculi, index, ſed etiam poſt cibum diu nonnunquam cum continuo fere ptyaliſmo durare, & plura incommoda, malaque alia ſupra alia, ſuccedere ſolent. Quæ ſi attendamus, merito querelas ventriculi audiemus apud *Bernhardum Svalvium p.* 155. *Ceterum*, inquit, *ſenſim ac modicis intervallis cibus ſuperinfuſo liquore macerandus, ne nimio ſcilicet fluitet, ſed moderato madeſcat potu. Et tolerantia mea cuivis ſecuriſſimum bibendi modum præſcribit. Verum, proh dolor! omne etiam circa potum in præcipiti vitium ſtat. Iugiter ille quidem plerisque continuatur, etiam ubi coctionem inchoavi, eo interpellante fatigor, turbor, & ſerius, minusque exacte munus meum exſequor: hinc morborum ſeminaria. Quin primo menſæ accubitu ab ingurgiato avide potu prolui latera mea ſæpiuſcule ſentio: unde poſtmodum fluctuare cibum contingit. Non reluctor quidem libenter ſemel aſſumptæ bibendi conſuetudini. Nec male prope*

cœnam

cœnam elui celebratæ coctionis reliquias, quæ forsan adhærescunt, assero. Verum quod per affluxum potus continuum os meum sinistrum ferme neutiquam exacte claudi possit, id est, quod conqueror: adeo autem ille mos viget, quasi id unum omnibus cordi esset, ne non ego male habeam. Hactenus ille.

IIX.

NEque vero sat est ita ventriculum de potus ubertate queri nobiscum & expostulare, sed suas etiam, ac merito quidem, intestinorum querelas esse, audias. In his vulgo multum potus multus, distribuendo diducendoque per corpus, alimento prodesse creditur. Neque dubitandum est; potu hæc iuari modico, ubi perfundendus cibus ac rigandus est. At vero quantum hic prodesse in tempore una cum cibo sumtum potionis modicum, tantum & multo plus nocere nimium potest. Siquidem affusus intestinis potus cibum nondum satis elaboratum & confectum secum ex ventriculo abripit, & tum adstringentibus se intestinis, tum relaxantibus, nunc mole sua & impulsu, secundo veluti amni, defluit, alvumque præcipitat, nunc difficilius provolutus, & immorans

diutius hypochondriis, atque huc illuc compulſus, moleſtas fluctuationes parit, & innatantes ſibi cohærentes adhuc ciborum partes, ſive cruditates, parietibus inteſtinorum affigit & relinquit, quæ villis interioris tunicæ implicitæ ac detentæ, in pituitam abeunt, infarcientem inteſtina, ac ſæpe toti eorum tubo mucum intus obducentem. Ex quo deinde congeſtæ materiæ apparatu & luxuria motus illorum langueſcit, & flatus emergunt, qui quaquaverſum impulſi, varie tumultuantur, &, cum inteſtinis coerciti, exituque prohibiti, in ſe ipſos revolvuntur, loquaces fiunt, & βορβορύζουσι, ſive murmura & rugitus, coaxantium more ranarum, ſæpe terribiles, excitant, ſingulatim autem in fornicatis atque flexuoſis coli cellulis altum tonant, & nunc carceribus ſuis laxantur, & qua data porta ruunt, nunc magna copia congregati, vel ſtrictioribus concluſi ambagibus, infremunt intra clauſtra, & ſui vi elaterii capaciorem quærentes locum, modo lumbos, modo hypochondria, præcordiaque tendunt ac divellunt, & tumores ac cruciatus varios pariunt, qui dolorum ſpecie nephriticorum ac ſplenicorum rudioribus imponunt. Quæ inter alios animadvertens *Fienus lib. de Flat. cap. VI,* prudenter

ter omnes, qui colicis doloribus obnoxii esse solent, monet, ut semper quam scrupulosi circa potum cerealem sint, si modo valetudinis suæ rationem habere velint.

IX.

ATque hæc quidem copiosa potus materia in intestinis efficere solet, ex quibus deinde ultra tendens in corpus, & progrediens in vasa, maiori, quam satis est, copia ad sanguinem transit, nec chylum modo nimis aquosum, sed & crudum tandem impurumque secum defert, atque in reliquum corpus diffundit. Nam fieri aliter vix potest, quin tam copioso & diuturno aquarum transitu, ex intestinis usque ad receptaculum chyli ductæ, ac directæ, viæ lacteæ paulatim labefactentur, & laxatæ nimium atque ampliatæ, crassum cum tenui admittant, quod alioqui viis istis adhuc integris, ab ingressu arcetur, & cavo intestinorum relictum, in fæces abit, alvoque eiicitur. Hanc facilem vasorum lacteorum mutationem inter alia vulgatum hoc experimentum declarat, quo, si cani famelico carnis coctæ aridæ & sine ullo humido unciæ aliquot exhibeantur, & post horas quinque intestinum ipsius duodenum per-

 fore-

foretur, ac per intrusam syringam aqua tepida, indigo trito bene tincta, ad integram libram immittatur, &, clauso foramine, canis sibi relinquatur, tribusque horis exactis, venter eius secetur, venæ lacteæ, chylo cœruleo turgidæ, compareant, claro satis documento, eas venas, maxime si ab ulla causa ita labefactantur, ut illarum meatus, alioquin insensiles, plus æquo patefiant, non liquores tantum coleratos, sed crassiusculos etiam pulveres, & facile & copiose admittere.

X.

ITa vero ex intestinis intro in cor & vasa delata uberior potus materia superfluis ea humoribus implet, & serosum nimis sangvinem reddit, qui cum aquosam omnem materiam complecti nequeat, eandem elabi ac libere evagari sinit, quæ deinde partim per tabulos renum potissimum, præ torrentis impetu adapertos magis & reclusos, emittitur, partim in vasis fluctuat, & novis quotidie auctibus crescens, eam humorum colluviem parit, quæ per plures demum meatus, quibus natura exitum patefecit, viam quærit & invenit, nec raro in cute effloreſcit. Hinc enim urina non tantum copiosa redditur, eaque aquosa sæpe, & cruda,

cruda, ac demum craſſa, ſed etiam ſudores fiunt, qui, ſi minus interdiu obſerventur, noctu conſequuntur. Nec enim fieri aliter poteſt, quin abundans in vaſis aqua, cum aſſiduo motu cordis & arteriarum per glandulas cutis evomitur, ſibi vias patentiores reddat, unde tum ob materiæ vim & copiam, tum ob laxatas patentesque glandulas, neceſſe eſt multo corpus ſudore manet, eoque turbetur illa tam ſalutaris ac neceſſaria univerſi corporis perſpiratio, quæ maxima eſt omnium corporis excretionum, quod quantum vitæ damnum afferat, bene *Sanctorius* agnovit, *l. c. S.* 1. *Aph.* 21. 22. 23. 24. *Perſpiratio, quæ ſalubriter aufert e corpore multum, idque inutile pondus, non eſt, quæ cum ſudore fit, ſed ille halitus inviſibilis, qualis hyeme uno die naturali ad quinquaginta uncias, & ultra poteſt exhalare. Inviſibilis perſpiratio fit viſibilis, vel quando nutrimentum eſt nimium, vel quando calor langvet, vel ob motum violentum. Perſpiratio inſenſibilis, iuncta cum ſudore, mala: quia ſudor fibrarum vires diminuit: dicitur aliquando bona, quia a maiori malo divertit. Quanto ſubtilior, & ſine madore eſt inviſibilis perſpiratio, tanto ſalubrior.*

XI.

QVodſi aliarum partium ductus & canales, in quibus diſceſſus quidam ſeri & ſecretio fit a ſangvine, reſpiciamus, hos eadem illa uberiore potus materia ſcatere, comperiemus. Teſtantur id potu madidi & lachrymantes oculi, ac deſtillationes narium, oraque non raro tam ſalivoſa, ut fere ſputi finis non ſit. Vulgo hypochondriaci, ob tardiorem humorum ſeroſorum circuitum, quo plus ſeri in fontibus ſalivalibus ſecernitur, ſputatores dicuntur. Id quod iis inprimis evenire ſolet, qui illa victus ratione delectantur. Immo vero hinc non modo caput, ſed etiam pulmones, membraque alia, fluxione tentari multiplici, & varie affici videas, cum ab eodem materiæ fomite, qui una cum ſanguine per vaſa corpus circuit, pars quædam, nunc per apices arteriarum, quos vocamus glandulas, in locis quibusdam exundat, nec raro hic illic in cava corporis excidit; nunc per cœcos partium meatus furtim irrepit, atque in cruribus, brachiis & partibus corporis aliis veluti rei cuiusdam viventis, & hinc inde diſcurrentis, motum, ac ſæpe morſiones & quaſi inceſſus ſubreptitios formicarum parit, nunc in ultima corporis con-

finia

finia artusque relegatur, & copia pariter ac qualitate naturæ ubique negotium facessit. Quo loco videant ii, quantum a scopo aberrent, & peccent, qui falso persvasi, illam potandi rationem hypochondriacis, calculosis, arthriticis & aliis prodesse, cum deinde catarrhi, dolores capitis ac partium aliarum ingruunt, oculique madidi lachrymis stillant, membra dilaniant, & incisis inustisque fonticulis, noxios humores ab afflictis membris avertere detrahereque tentant, & nunc caput, modo totum corpus variis remediorum generibus affligunt, nec raro graviora mala accersunt. Qui si ad illum, quem laudant, diætæ errorem, tanquam fontem, a quo humor noxius manat, attenderent, tam magnum remediorum apparatum inutilem facile agnoscerent, nec laniatu corporis, sed parsimonia & subtractione cibi potusque, succurrere studerent. Prudentis est medici animum & mentem adhibere, quo, ut præcepit *Hippocrates*, optimus rerum in tota medicina gerendarum magister, *II. de morb. popul. Sect. I.* occasiones morborum, unde quis ægrotare cœpit, præcidantur, ipsaque eorum origo inveniatur & obturetur; ac providere, ne dum boni officii specie ægrotantium calamitatem elevare conatur, eos

cura-

curatione tumultuaria ac temeraria in maiores ærumnas coniiciat.

XII.

QVo autem porro appareat, quænam alia nobis damna illa colluvie aquarum evenire ſoleant, id quidem exiſtimarim a quovis facile intelligi, hanc unam e præcipuis lapidicinæ cauſis in nobis exiſtere. Cum enim tanti aquarum rivi aſſidue fere renes pervadere vix poſſint, quin fines arteriolarum, ductu ſerpentino tubulis renum, quos producunt, coniuncti & continuati, plus æquo diſtendantur & tumeant, fieri omnino debet, ut ſi eæ arteriolæ aquis ita oppleantur, ut ultra tonum diſtractæ & laxatæ, reſilire ſatis & contrahi, vimque humorum ſeroſorum per illos renum angiportus, ſive tubulos, debito vigore compellere haud poſſint, ſolito tardior fiat & difficilior tranſitus urinæ, & pars eius tenuis & aquoſa per illas anguſtias defluat quidem, pars vero quædam dura facile inibi hæreat, &, congeſta paulatim ac cohærente ſimili materia, in arenulas demum & calculos concreſcat. Accedit, quod copioſi uſu potus multa ex inteſtinis impura craſſaque per laxata chyli itinere in ſangvinem, ex eoque

que in renes convehantur, & contactu suo atque cohæsione facili generationem calculi & augmentum procurent, præsertim si ex cibo potuque, ad id accommodatis, veniant, aut quædam gentilitia & hereditaria diathesis adsit, cuius tantam esse vim experimur, ut eam vix effugere queat, qui patre lapidoso sit satus. Quare in eo quidem facilior est, quam in aliis, calculi proventus. Nam etsi in quovis corpore adsit materia calculi: tamen ea non tam facile coit & concrescit, nisi vitietur tonus & vigor renum expulsivus. Vnde rene altero bene habente, alter calculosus esse solet.

XIII.

EAdem est arthritidis ratio, ubi in articulos relegata, superflua & reiectanea seri crudi crassique portio, irretita multiplici vasorum & ductuum, qui cartilaginea ossium capita, & tendines membranasque musculorum, ac ligamenta pertranseunt, implexu subsistit, & affluentis humoris impulsu allidens ad scopulos, vasa illa & ductus partesque impetu ac mole tendit, gravat & premit, tum coniuncta acrimonia pungente, veluti aculeis, rodit & lacessit, ac sensim vacua articulationum partium-

tiumque ambientium ſpatia adoritur, partim per ligamenta & tendines, ipſosque muſculos diffunditur. Quod hoc quidem facilius evenire ſolet, quo magis frigore, compresſione, humectatione, laboribus, otio, venere, baccho, intemperantia, in articulationibus laxati & debilitati ſunt ductus iſti excretorii, quibus roſcida illa adducitur mucilago, qua delibutæ iuncturæ osſium facilius & ſine offenſione moventur, perinde ac imbutis ungvine modiolis, commodius rotæ volvuntur. Huc etiam referendam eſſe ingenitam atque hereditariam artuum imbecillitatem, magno ſuo incommodo multi experiuntur, qui arthritica ſtirpe ſati, niſi caute ſibi proſpiciant, prius mali illius, quam poſſesſionum, heredes fiunt. Nam ſemini neſcio quæ vis impreſſa eſt, quæ ut valet ad ſpeciem, ita latenter morboſam diatheſin devehit & transfundit, & ut mores ingenerantur a ſtirpe generis & ſeminis, ita eſt ea diatheſis ingenita, atque ea vis ſemini inſita veluti tradux eſt cenſenda.

XIV.

His vero morbis, quos conſectarios potus copioſi diximus, merito hypochondriacum addas.

addas. Nam qui morbum hunc fœdam eſſe novit humorum ſeroſorum colluviem, non tantum primas vias, ventriculum & inteſtina, ſed & horum non minus, quam hepatis ac lienis, vaſa, per quæ difficilius, propter ſingularem his viſceribus per venas circuitum, progrediuntur, infarcientium, in potu multo non remedium, ſed cauſam eius morbi quæret, neque adeo difficulter capiet, ideo, quod hypochondriaci vulgo dicantur ſicci, potum copioſum non requiri. Siquidem ſicci ſunt humiditate bona, roſcida & naturæ corporis convenienti, quamvis colluvie ſeroſa & excrementitia ſqualeant, ut ventriculus humiditate natans, & muci ſputique copia, atque catarrhus multis fere perennis, fluxioque multiplex, & ſimiles oſtendunt affectiones, quæ vaſorum ſero repletorum ſunt ſymptomata, & multitudine potus invaleſcunt. Contra melius comperimus plerosque habere hypochondriacos, qui corpus diæta ſiccant, & remediorum uſu antiſcorbuticorum, diviſionem humorum augentium, ac detergentium, tum & eorum, quæ per primas vias, ac renum cutisque meatus, humorum ſaburram eliminant & corpus perpurgant.

XV.

NOndum hic ſubſiſtit inimica nobis ſeges malorum, quæ ex copioſa potus materia dimanant. Nam ubi ea immoderatius in vaſis excreſcit, neceſſe eſt, & tritum minimorum, quo diviſio partium ſangvinis nititur ac ſuſtentatur, cohæſioque prohibetur; & robur ac tonum fibrarum quarumvis motricium ac nervoſarum, & motum adeo cordis & viſcerum aliorum, circuitumque vitalem, & quæ ab eodem pendent, ſecretiones derivationesque ſuccorum, magis magisque langueſcere, & ſanguinem ſero, vel tenui & aquoſo, vel craſſiore, ſic demum abundare, & ſereſcere, ac lenteſcere, ut nec vitali membra calore reficere, nec ſalutarem quibusque ſuccum impertire, neque adeo ſic fulcire amplius vires corporis poſſit, quin vividi gratia coloris decorisque pereat, & malus corporis habitus, ac ſæpe obeſitas quædam fallax & apparens, & varia viſcerum vitia oriantur, ac totum paulatim corpus concentu & harmonia ſua excidat, laſſusque homo & ſegnis animo pariter ac corpore reddatur. Recte *Hippocrati lib. I. de morb.* ſangvis ad ſapientiam facere dicitur, id eſt, dum ſanguis rectam compagem

ſuam

ſuam & conſiſtentiam habet, motuque vivido per vaſa cerebri fertur, ac immisſi vigore ſucci fibras nervorum ſatis erigit ac intendit, homo mente conſtat, & ſuis ipſum viribus ingenium valet, præſertim ſi induſtria alatur & elaboretur. Sed cum aquoſis lentisque auctus humoribus, ſangvis a ſua craſi & motione deſciſcit, & ſeroſi onere humoris cerebrum ac nervos ita gravat, ut potu veluti madeant, neceſſe eſt, vi unionis & nexus, qui inter animum & corpus arctisſimus intercedit, mutetur vigor ſenſuum, atque impediatur vis animæ, qua cogitamus & ſapimus, & prout ita vitiatus ſangvis ſua mole vaſa cerebri ac nervorum magis vel minus infarcire valet, quidam caput totumque corpus degravantis moleſtiæ ſenſus, atque ad agendas res ſegnities quædam & obfuſcatio mentis ignava, ac ſomnolentia, oblivio, vertigo, tremores artuum, & plures tandem affectus alii graviores oboriantur.

XVI.

EX his opinor, patet, quo in errore verſentur, qui potu largiore, tanquam præſenti quodam remedio, corpus egregie humectari & refici, atque adverſus ſiccitatem & malum hypo-

chondriacum, ac infirmitates alias muniri ac defendi, vitamque produci ſanam, exiſtiment. Id ſane iam nemini non perſpicuum eſſe poteſt, eo modo potum non ad necesſitatem, ſed ad voluptatem & intemperantiam, fœcundam multorum morborum procreatricem, ſumi. Intelligitur etiam, illa potandi conſvetudine vix vitari ebrietatem poſſe, præſertim ſi quis liquoribus vini æmulis atque inebriantibus delectetur. Multa de hoc argumento adhuc dici potuiſſe fateor: ſed nos quidem hic potisſimum ad quantitatem potus, inter prandendum cœnandumve ſumendi, reſpicere voluimus, cum ceteroqui pro varia eius qualitate, ea, quæ diximus, mala accelerari, pluraque præterea alia excitari posſint. Vt enim aqua aquæ ſimilis eſſe nequit, & magna frugum ac fructuum, rerumque aliarum, ex quibus potus fiunt, eſt varietas: ſic potus ex iis fiunt varii, qui proinde & indole ſua varia, ac prout vetuſti, vel recentes, adhibentur, varie nocebunt. Nam cerviſias plerasque medicatas eſſe, & alias alia, ac ſpeciali ratione, prout aqua conſtant varia, & peculiaria ingredientia admittunt, ſatis res ipſa docet, & præclare notavit *Schookius, Lib. de Cerviſia.*

XVII.

XVII.

NEque demum parvi rem momenti putabimus, potum quotidianum maiori copia ſumi, ſi cogitaverimus, parva eſſe magnorum morborum initia, & huiusmodi potisſimum erratis, quæ & ſenſibus grata ſunt, & vitæ conducere videntur, graves vitæ inſidias ſtrui, & paulatim quidem & clanculum valetudinis fieri diſpendium, ſed eo tamen & ſenectutem, & morbos, futuri interitus nuncios, accelerari. Cuius quidem rei nos commoneant quotidie obvia eorum exempla, qui ea victus ratione magnum vitæ intulerunt damnum, & variis tentati infirmitatibus, ætatis ſuæ limites anteverterunt. Hæc inter ceteros perſpiciens inſigne illud temperantiæ exemplum, Ludovicus Cornarus, Nobilis Venetus, ad duodecim uncias cibi vix unquam trientem ſupra libram potavit, ut refert *Tr. de vitæ ſobriæ commodis.* Quibus rebus factum eſt, ut, quod nec ipſe, neque alii remediis aſſequi potuerint, temperantia obtineret, & conſervato valetudinis robore, ad centeſimum ætatis annum veniret. Nam qui temperantia ſe munierit, morbis non facile patebit.

COROLLARIA.

I.

POtus inter prandium & cœnam nocet: sed si tantundem minus in cœna potamus, tollitur nocumentum. Sanctor. S. III. Aph. XCVII.

II.

Male vitæ consulunt, qui quotidiano, eoque plurimo, decocti fabarum Coffé, vel Theæ, aut alius herbæ, & cuiuscunque pseudotheæ, potu vitam sanam servare student.

III.

Minus vitæ prospiciunt, qui liquoribus ardentibus, sive meris, sive multo lenocinio medicatis, quos aquas vocant vitæ, itemque stomachicas & carminativas, quotidie mane, vel inter prandium cœnamve, utuntur. Nam aquæ huiusmodi vitæ plerisque sunt aquæ mortis.

IV.

Vna salus sanis nullam potare salutem.
Non est in pota vera salute salus.